

APROXIMACIÓ A LA HISTÒRIA DE LA GUERRA CIVIL A BARBENS

per **Marian LLAURADÓ i AIGUADÉ**
Sandra GIRIBET i SANMARTÍ

INTRODUCCIÓ

Aquest treball sobre la Guerra Civil a Barbens fou realitzat entre el 1999 i el 2000 per Marian Llauradó i Sandra Giribet, com un Treball de Recerca dintre dels estudis de Batxillerat. No hauria estat possible sense la col·laboració de 10 entrevistats,¹ l'Ajuntament de Barbens, el tutor del treball Josep M. Planes, i altres persones del poble que espontàniament van ajudar en la seva elaboració aportant tot tipus d'informacions. Moltes gràcies a tots ells.

La Guerra Civil és una part de la nostra història que mereix realment ser estudiada en profunditat per tal d'entendre moltes de les nostres realitats socials actuals; és un tema que dóna per a molt, i la prova n'és que hauríem pogut realitzar a Barbens moltíssimes més entrevistes de les que ens va donar temps de fer. Tot i que, amb les deu que vàrem realitzar, creiem que queda prou rigorosament comentat i relatat com es va viure aquella guerra al poble de Barbens, que és, si més no, un poble que en el tema de la Guerra Civil té moltes vicissituds i curiositats en comparació amb la resta de pobles de les rodalies.

Anomenem “nacionals” les forces militars i partidaris d'aquestes que se sublevaren en contra del govern de la II República; per contra, entenem per “rojos” o republicans els partidaris de la II República. Eren les denominacions que la gent utilitzava aleshores i encara avui les fan servir.

1. Entrevistats: Ignàsia Petit Visa, Ramon Roca Torrents, Francesc Minguet Petit, Josep Planes Querol, Pere Farràs Valls, Josep Ibós Valls, Salvador Solsona Sol, Ramon Franquesa Benet, Jaume Benet Duran i Josefa Vendrell Minguet.

La Guerra Civil a Barbens és un període que marcà profundament el pensament de les persones que en sofriren directament o indirecta les conseqüències. Això es fa palès en el ressentiment que encara avui dia hi ha entre les famílies que van tenir els seus caps empresonats durant quasi 5 anys i en els comentaris que es fan sobre algunes persones implicades “directament”, com ara: els cacics del poble, l'alcalde, el mossèn... Han passat molts anys, però entre la gent gran de Barbens els records encara són força vius.

Volem acabar aquestes línies demanant disculpes per alguna informació o detall no prou exacte que pugui haver-hi al llarg del text. Reconstruir la guerra en un poble a partir de testimonis orals no és fàcil, i a vegades hi ha detalls confusos o contradiccions. Hem fet l'estudi amb la millor voluntat i sense ganes de molestar ningú.

SITUACIÓ POLÍTICA I SOCIAL A BARBENS ABANS DE L'ESCLAT DE LA GUERRA

Abans de l'esclat de la Guerra Civil, a Barbens manaven les dretes, amb la Lliga Regionalista com a partit majoritari. Ja abans del 1936, i fins aquest mateix any, el poder local fou seu. El fet que guanyés la Lliga a Barbens durant la República és molt curiós, ja que a la majoria de poblacions circumdants això era quasi inimaginable. Els partidaris de la dreta asseguren que guanyaven perquè eren majoria; en canvi, les esquerres diuen que guanyaven fent tripijocs. L'esquerra no es molestava ni a anar a les eleccions municipals, perquè segons ells era igual que hi anessin o no. Només hi anaven alguns dels mitgers, que, cohibits, donaven el seu vot a la Lliga per conservar el seu lloc de treball.

L'Ajuntament de Barbens va ser dirigit fins l'any 1929 pels cacics del poble,² però fou en aquest any que una sèrie de persones, encapçalades per Ramon Ibós, s'uniren per tal de fer fora els cacics de l'Ajuntament. Aquesta unió tingué força èxit, i fou així com Ramon Ibós fou elegit alcalde en les municipals d'aquell any, i com exercí d'alcalde fins el 1931. Però el 1932 es canvià d'alcalde i entrà Gil Garriga, que ho fou fins el 1936.³

Tan bon punt va començar la guerra, l'esquerra es féu amb el poder de l'Ajuntament, i cada any es canvià d'alcalde. El primer any de guerra (1936-1937) ho fou Pere Martí, de cal Bessó; el segon any ho fou Josep Solsona i Vallverdú, de cal Solsona (1937-1938); i els últims mesos de guerra (1938-1939) ho fou Andreu Guasch, de cal Gordet. Tots tres, convençuts revolucionaris, participa-

2. Per ex., Jaume Minguell de cal Calich.

3. També conegut amb el sobrenom de “Barrumbes”. Aquest senyor era el cafeter i propietari del bar de dreta, el Gamper. No sabem amb seguretat si fou alcalde consecutivament del 1932 al 1936, però si més no degué ser-ne la majoria d'aquests anys.

ren en activitats com anar a requisar coses per les cases, col·laborar amb la CNT i la FAI del poble...

Quan van entrar els nacionals, el caporal de la Guàrdia Civil fou l'encarregat d'escollir un nou alcalde; aquest caporal s'informà a través de gent del poble i, finalment, demanà a Ramon Ibós que ho fos de nou. Aquest no s'hi va negar i sempre va procurar que els denunciats pels cacics del poble no haguessin de complir la totalitat de les penes, mitjançant l'emissió d'informes favorables al seu alliberament.

PERSECUCIÓ CONTRA LA RELIGIÓ. EL RECTOR DE BARBENS

Respecte a la religió, a Barbens ens hem trobat amb una gran controvèrsia. Mentre que a la majoria de pobles de les nostres contrades hi havia un marcat anticlericalisme, podem constatar que a Barbens aquest fet no existia. Se'ns ha evidenciat en totes les entrevistes, tant les realitzades a homes partidaris de la dreta com a simpatitzants de l'esquerra, que el rector de Barbens era un home molt apreciat i estimat per tothom. El nostre mossèn fou arrestat pels rojos el dia de Sant Jaume (25 de juliol) de 1936. Tot fa sospitar que els rojos, amb les camionetes carregades d'altres capellans, venien de Cervera, tot recorrent els pobles i agafant religiosos. Els del Comitè de Cervera es van dirigir a buscar el Sr. Josep M. Bosch i Abella, el mossèn, a casa del seu nebot, Ramon Bosch i Arau, que feia dies que el tenia allotjat. Tothom ens ha assegurat que el rector no tenia por que se l'enduguessin. El seu nebot, que era mestre a l'escola del poble, hauria estat qui l'hauria delatat per covardia i per por a què les mateixes forces revolucionàries no l'acusessin d'encobriment. Sembla ser que, a petició del Comitè del poble, no van matar mossèn Bosch a mig camí de la presó de Lleida, afusellant-lo i llençant-lo a la cuneta com feien aleshores, sinó que el van deixar "viure" durant aproximadament dos mesos més a la presó de Lleida. De fet, tothom es pensava que no arribaria viu ni al terme de Bellpuig. La majoria d'entrevistats conclouen que el van afusellar dos mesos després al cementiri de Lleida, amb aproximadament 25-30 persones més, que devien ser capellans com ell o bé gent de dreta; fou justament durant els dos dies que la columna de Bonaventura Durruti va fer la "purga" a la presó de Lleida.

Paral·lelament a la detenció del rector es va produir la crema de les coses de l'església del poble. Els fets van succeir el mateix dia. Els milicians de Cervera-Tàrraga van anar a la plaça de l'Església a cremar els bancs, els sants i tot el material de caire religiós que la gent del poble es van veure obligats a dur per a la crema. Tot i que la majoria d'entrevistats diuen que no van participar en els fets, la veritat és que sembla que fou un acte totalment multitudinari.

Una anècdota remarcable que ens han explicat repetidament és la referent a un individu a qui anomenaven Dimoni del Tresó o el Cares. Aquest personatge, el dia de la crema va trencar el cap del Sant Crist i anava per tota la plaça tot xutant-lo i dient-li: “fes un miracle, home, fes-lo!!”. Aquest individu va morir posteriorment d'un tret al cap, fet que forma part d'una de les supersticions que creiem que es repeteix a cada poble; arreu s'expliquen fets similars de persones que van fer malbé, trencar o cremar parts de Sants dels seus pobles, persones que més tard perdien exactament el braç que havien arrencat al Sant, l'ull que li havien arrencat, morts de tir de gràcia o simplement morts per un impacte en el lloc del cos que havien destrossat al Sant. Les persones catòliques ens recorden anècdotes d'aquest tipus, tot enorgullint-se, d'alguna manera, de la justícia del seu Déu.

Immediatament després de la crema, l'església es convertí en el quarter de la CNT-FAI al poble, era utilitzada com a magatzem per a la causa revolucionària i de vegades d'improvisat menjador i hospital.

ELS HOMES DE BARBENS QUE VAN ANAR A LA GUERRA

En les entrevistes comptem amb testimonis directes i indirectes de soldats que van anar a lluitar a alguns del fronts durant els tres anys de guerra. Un d'ells és Josep Planes i Querol, que fou soldat republicà; va passar un any emboscats a Sedó, després va ser al front de Balaguer durant uns mesos, també uns mesos al front de Saragossa, i un any sencer a Osca; després, uns mesos a Lleó i, finalment, a Terol, on va participar en una batalla de nit, després d'haver estat aïllat amb els altres soldats durant vint dies, disset d'ells gairebé sense menjar res; aquella nit el va ferir la metralla i, arran d'aquest fet, posteriorment el van enviar embenat cap a Barcelona, on el van curar, i allí el va agafar l'entrada dels nacionals.

Els homes de més edat (40-60 anys) van ser obligats a anar al front a fer trinxeres perquè no eren prou joves per lluitar.

A continuació comentem i mostrem la relació de soldats de Barbens morts durant la Guerra Civil :

RELACIÓ DE SOLDATS DE BARBENS MORTS DURANT LA GUERRA CIVIL

Cognoms i nom	Casa	Edat	Lleva	Lloc de la mort	Data	Exèrcit	Ofici
Badia Ticó, Ferran	<i>Martina</i>	31	28	<i>Madrid</i>	18-01 1938	<i>Republicà</i>	
Benet Prats, Francesc	<i>Joan de l' Andreu</i>	24	35	<i>Front de l'Ebre</i>	05-10 1938	<i>Republicà</i>	<i>Pagès*</i>
Camps Fontova, Amat	<i>Burló</i>	33	26	<i>Vilanova De la Barca</i>	09-08 1938	<i>Republicà</i>	

Canosa Minguet, Francesc	<i>Rafael</i>	26	33	<i>Prov. de Lleida</i>	15-12 1938	<i>Republicà</i>	
Cid Masó, Antoni	<i>Llúcia</i>		39	<i>(Desaparegut)</i>		<i>Franquista</i>	
Garriga Ticó, Francesc	<i>Ticó o Astaquito</i>		39	<i>Front de Becht-Nules (Castelló)</i>	23-07 1938	<i>Republicà</i>	<i>Pagès*</i>
Minguet Caselles, Miquel	<i>Minguet</i>		39	<i>Front de València-Castelló</i>	??-12 1938	<i>Republicà</i>	
Minguet Franquesa, Ramon	<i>Tiranyo</i>		36	<i>Orna de Gállego (Osca)</i>	??-?? 1937	<i>Republicà</i>	<i>Pagès</i>
Minguet Ramon, Jaume	<i>Minguet</i>		35	<i>Front de Toledo</i>	??-?? 1936	<i>Republicà</i>	<i>Pagès</i>
Montané Solsona, Ramon	<i>Caballons</i>		35	<i>Front d'Aragó</i>	??-1/3 1938	<i>Republicà</i>	<i>Pagès</i>
Roca Vidal, Adolf	<i>Roca</i>		35	<i>Bujaraloz (Saragossa)</i>	??-1/3 1938	<i>Republicà</i>	<i>Pagès</i>
Sellés Isern, Antoni	<i>Ampús</i>		39	<i>Línia Becht-Nules</i>	??-12 1938	<i>Republicà</i>	
Solsona Caelles, Pere	<i>Felicia</i>		35	<i>(Desaparegut)</i>		<i>Franquista</i>	
Solsona Minguet, Baptista	<i>Pastoret</i>		28	<i>(Desaparegut)</i>		<i>Republicà</i>	<i>Pagès*</i>
Solsona Valls, Josep	<i>Pobre</i>			<i>(Desaparegut)</i>		<i>Republicà</i>	
Tella Valls, Isidre	<i>Cavet</i>		38	<i>Front d'Aragó</i>	??-1/3 1938	<i>Republicà</i>	
Tugues Bada, Josep	<i>Ribera</i>	27	31	<i>Front de Terol</i>	26-03 1937	<i>Republicà</i>	<i>Pagès</i>
Viladot Ibós, Antoni	<i>Cunes</i>	24	36	<i>Front de Montclar</i>	02-01 1939	<i>Republicà</i>	<i>Cambrer (*)</i>
Vilalta Viles, Gabriel	<i>Torra o Viles</i>		27	<i>Front de l'Ebre</i>	??-6/7 1938	<i>Republicà</i>	<i>Pagès</i>
Llobet ?, Ramon	<i>Joan del Diju</i>	18			??-?? 1937	<i>Republicà</i>	

Símbols utilitzats en la taula: (??) – Dia i/o mes desconegut. (/) – Entre un i altre mes. (*) – Ofici més probable (ja que era l'ofici del pare o del germà corresponent).

Aquesta taula ha estat extreta de la revista *Urtx*, núm. 3, 1991, pàgines 25-62. Es basa en les investigacions realitzades a l'Urgell per Josep Benet, Jordi Oliva, Robert Bonjorn, Glòria Coma i Jaume Torres (investigadors del Centre d'Història Contemporània de Catalunya).

Tot i que hem respectat els noms exposats en la taula dels soldats morts durant la Guerra Civil elaborada per l'investigador del Centre d'Història Contemporània de Catalunya, Jordi Oliva i Llorens, no creiem adient el fet que canviï el nom als soldats. Ja que la gent sols els reconeixia pel seu nom popular; així doncs, per exemple, Adolf Roca Vidal és conegut per Adolfo, i Antoni Cid Masó per Antonio, i així successivament en la majoria dels noms. Cal comentar que la taula ha estat ampliada per nosaltres, ja que hem pogut obtenir informacions respecte a la casa (família) a la que pertanyia cadascun d'ells i també en molts casos a quin ofici en concret es dedicava el soldat. A més a més, no hem afegit una columna per esmentar qui sabia llegir i qui no, però hem pogut comprovar, a les llistes d'eleccions municipals de l'any 1934 que vam mirar i estudiar a l'Ajuntament, que tots ells en sabien.

En la columna de Data, com és evident, fem referència a la data aproximada de mort.

L'any 1936, Barbens tenia censades 960 persones; per tant, els 20 soldats morts durant la Guerra Civil representaren per al poble una pèrdua en habitants del 2'08%. La majoria d'ells, d'edats compreses entre els vint i els trenta-tres anys, tot i que n'hem afegit un de 18 anys, Ramon Llobet. Cinc d'ells van morir en fronts de Catalunya, mentre que la resta van morir en els diversos fronts d'Espanya (Madrid, Saragossa, Castelló...). Dos dels quatre desapareguts eren republicans (Baptista Solsona Minguet i Josep Solsona Valls) i els altres dos, franquistes (Antonio Cid Massó i Pere Solsona Caelles); però a aquests fets ens cal afegir que la majoria de la gent entrevistada creuen que aquests desapareguts van ser assassinats pels contraris sense cap tipus de contemplació, i que per aquesta raó no es van trobar els seus cossos. Afirmacions que nosaltres contemplem dubtosa-ment, ja que molts soldats van morir en diferents fronts fora de Catalunya i els seus cadàvers mai no es van identificar. Divuit soldats formaven part de l'exèrcit republicà, i només dos de l'exèrcit franquista (ambdós desaparegueren). Onze dels soldats van morir l'any 1938, mentre que tres van morir l'any 1937 i només un el 1936 i un altre el 1939. De quatre d'ells en desconeixem la data de mort, però de la resta la sabem exacta o bé aproximada.

La majoria d'ells eren pagesos, amb una mitjana de propietat de terra que anava de 25 a 50 jornals de terra per home.⁴

Les informacions que nosaltres hem afegit a la taula són les referides a la casa o família i també a l'ofici o professió, així com algunes correccions de les dates de mort.

Un dels fronts en el qual van lluitar alguns dels soldats morts de Barbens fou el front d'Aragó, que oferí molta resistència i fou un punt decisiu pel que fa a la guerra. La primera batalla va ser la de Belchite, que va tenir lloc l'agost de 1937. L'objectiu republicà era recuperar Saragossa. El front de Terol fou l'escenari de la batalla coneguda com la Guerra del Fred; aquesta fou especialment dura per als rojos. Va començar el 15 de desembre de 1937 i va acabar el 23 de febrer de 1938.

El front decisiu fou el de l'Ebre, on es lliurà la batalla de l'Ebre, la més sagnant de la guerra; fou una iniciativa republicana plantejada per Rojo per recuperar la comunicació entre les dues zones en què es trobava dividit el territori republicà. Al llarg del combat (del 25 de juliol al 17 de novembre de 1938) les alternatives foren diverses, però finalment l'exèrcit republicà no pogué assolir el seu objectiu. La derrota deixà Catalunya sense defensa i deixà el pas franc als nacionals. El 3 d'abril de 1938, els nacionals ja havien ocupat Lleida i arribat al mar per Vinaròs. L'altre front en què lluitaren alguns dels soldats de Barbens fou el de Madrid. Els republicans van resistir-hi fins al dia 28 de març de 1939.

4. Per home i, per tant, per família.

Aproximadament van morir, durant la guerra, segons la majoria d'historiadors, unes cinc-centes mil persones, entre elles un elevat nombre de soldats, tant republicans com nacionals. A més a més, unes tres-centes mil persones van anar exiliades a diversos països.

ELS BOMBARDEIGS

Cap a la meitat de la Guerra Civil, l'anomenat Camp d'Anglesola, situat molt a prop de Tàrraga, va esdevenir el lloc on es concentraven aproximadament 40-50 avionetes de reconeixement republicanes, que sovint s'enlairaven en nombrosos grups pels nostres termes i oferien una imatge espectacular als ulls de la gent en aquella època.

La Pava⁵ sobrevolava gairebé cada dia el poble de Barbens. L'aviació franquista normalment venia de Lleida o del camp de Balaguer i anava fins al camp d'aviació d'Anglesola; llavors bombardejava i destrossava en un obrir i tancar d'ulls la majoria d'avionetes roges que estaven parades.

La Pava, però, era més lenta que la majoria d'avionetes roges, i és per aquest motiu que en una ocasió, un diumenge de l'estiu de 1938, en què l'esperaven dues o tres avionetes republicanes enlairades, va girar cua bruscament, però les avionetes roges la van enxampar i atacar. Tot i això, la Pava va aconseguir aterrar sobre el terme de Linyola i hores més tard, quan el pilot devia comprovar que no hi havia perill, va enlairar-se de nou i va tornar-se'n direcció Lleida-Balaguer. Sabem que les avionetes franquistes eren més lentes, però molt més resistents que les roges, que semblaven fetes de fullola.

El gener de 1939, l'aviació franquista va bombardejar Barbens. Fou el dia de Reis d'aquell any. Va matar sis persones del poble i va deixar malmesos diversos coberts i masies dels afores. El bombardeig va provocar la mort per impacte de metralla de cinc persones que estaven reunides al voltant d'un foc; aquestes persones eren: Juanito Sarri i Visa, Antònia Sarri i Visa (germans del Sebastià de cal Moret), Concepció (àvia del Sebastià de cal Moret), Pepeta Grustan i la seva mare (respectivament, germana i mare de la Margarida de cal Violí). El mateix dia també morí la vella de cal Delfin, que estava prenent el sol, al costat de casa; una bomba li va caure a 30 metres de distància, i la metralla provocà la seva mort.

Hi va haver constants bombardeigs de carreteres (Bellpuig-Barbens, Tornabous-Balaguer) i combats d'aviació per damunt dels pobles. A més, l'abril de 1938, el front va quedar situat a Lleida; la gent podia sentir constantment les canonades i observar el continu anar i venir d'avions i avionetes roges cap al camp aeri d'Anglesola. Per aquests motius, la gent duïa un bastonet a la butxaca, que es

5. Nom genèric amb el qual la gent del poble anomenava tot tipus d'avió franquista.

posaven a la boca, i el premien amb força amb les dents quan tot tremolava per la col·lisió de les bombes; a la canalla els el feien dur a tots, penjat del coll amb un cordillet.

EL TANCAT DE BARBENS

El camp de concentració de Barbens fou conegut popularment com el Tancat de Barbens.⁶ Es trobava ubicat uns 200 metres abans de l'entrada oficial al poble, en territori del Barri de Seana.⁷ Ocupava una àrea de 30.714 m², aproximadament. Aquella zona actualment està envoltada per l'església de Seana, els sis grans pins, la carretera i l'antic camí de Barbens. Abans estava emmurallada per una paret de tàpia⁸ que en delimitava l'espai.

Sabem que va començar a funcionar a mitjan any 1937 i que va mantenir-se actiu fins a mitjan febrer de 1939. En aquest camp s'hi va acumular un nombre de gent superior al nombre d'habitants del poble, durant el 1937 i fins a principis del 1938; a partir de mitjan 1938 i fins a principis del 1939, el nombre de reclusos va anar reduint-se substancialment, fins que en van quedar molt pocs. Van estar arrestats, en aquest camp, tot tipus de gent de dreta, com per exemple sacerdots de tot Catalunya, empresaris, grans propietaris i, fins i tot, el qui fou director del diari "La Vanguardia" en aquells temps.

Els reclusos dormien tots plegats en un cobert ple de palla i alfals, i també era allà on es cuinava i es menjava. El lloc on dormien era molt insalubre, ple de polls i de rates; l'alimentació era molt pobre i l'única ració segura del dia era el xusco⁹ acompanyat d'aigua.

Normalment els reclusos dedicaven les hores diürnes a fer fortificacions de rasants, arreglaven el Canal al seu pas per Barbens, feien treballs a les Cases de Barbens o, simplement, es dedicaven a netejar el lloc on dormien, la cuina o a reparar les coses malmeses del camp de concentració. Els reclusos sempre estaven sota les ordres dels soldats rojos i feien les feines que ells els encomanaven.

Si algun dels presos es portava malament o intentava fugir, era castigat segons el grau de la seva deixadesa o mala intenció. Els càstigs anaven des de deixar-los sense xusco, a tancar-los unes dues setmanes sense menjar; potser fins i tot afusellar-los.

Per a més informació sobre com es vivia dins d'un camp de concentració republicà podeu llegir el llibre de Gregori CREUS: *Memòries d'un vicari general de*

6. Anomenat camp de treball núm.4 pels republicans.

7. El qual pertany a la Vila de Bellpuig.

8. Feta d'una mescla d'aigua, argila, petites pedres i palla.

9. Nom que rep la porció de pa que fa aproximadament 300 grams.

la Seu d'Urgell, delegat permanent per a Andorra, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, pàgines 365-371. Mossèn Gregori Creus va estar tancat al camp de concentració de Barbens i en altres; en les seves memòries relata les vivències diverses de la seva vida com a presoner.

EL JUSTO: EL NEN QUE VA MORIR PER EXPLOSIÓ DE MATERIAL BÈL·LIC ABANDONAT

A Barbens, com en altres pobles, hi va haver baixes per explosions de material bèl·lic abandonat. Malauradament hi va haver un mort; en altres localitats, el nombre de morts per explosió de granades de mà sovint era més nombrós. La víctima de l'explosió fou un nen de tretze anys que es deia Justo Vaz Arbonés, fill del que llavors era caporal de la Guàrdia Civil del poble.¹⁰ Aquest nen era el petit de cinc germans; els altres eren l'Enric,¹¹ el Francesc, el Miquel i la Cèlia; els tres últims encara són vius al moment d'escriure això. Els fets van ocórrer un dia d'estiu per la tarda. A mesura que els rojos anaven reculant i els nacionals entrant en territori lleidatà, les ribes anaven quedant plenes de bombes de mà, fites i bales sense esclatar, a més d'algunes bombes, també sense esclatar, que havia llançat l'aviació. Així, doncs, els pagesos que cremaven ribes eren testimonis d'explosions de bala que semblaven castells de foc.

El Justo, a l'igual que molta canalla de la seva edat, jugava a la vora del Canal, al seu pas per Barbens, a tirar les granades dins d'aquest, fent que així els peixos¹² pugessin morts a la superfície. Aquest jocs perillosos podien haver causat una major desgràcia. En el moment del succés, estaven jugant amb ell un dels nostres entrevistats, Salvador Solsona, l'Andreu de cal Quelo i el Jaume de cal Targa. El Justo perseguia, amb la granada a la mà, el Salvador, i en el moment que el Salvador s'havia distanciat uns 40 metres d'aquest, la granada li petà a les mans.

Seguidament, Jaume Benet, que uns 200 metres més avall cremava ribes, s'hi apropà, perquè havia sentit l'explosió d'una granada fora de l'aigua.¹³ El Jaume, en arribar allí, s'horroritzà del que veié i va anar corrent a alertar-ne els parents, mentre que els altres nens que jugaven amb ell marxaren de pressa cap a casa del Salvador a amagar-se sota el llit. Segons l'entrevistat, eren canalla i no acabaven d'entendre el que havia passat, però tots tres ploraven desconsolats sota el llit. Els

10. El pare del Justo va morir posteriorment d'un càncer d'estómac i per aquest motiu la seva muller va haver de marxar a Barcelona a viure amb la seva germana gran.

11. Quan va morir l'Enric, la seva germana Cèlia va repartir les seves despulls incinerades damunt de la tomba del Justo al cementiri municipal de Barbens.

12. En aquells temps, els peixos que abundaven al Canal eren barbs. El nom de Barbens prové de barb.

13. Va saber que l'explosió havia estat fora de l'aigua ja que sonaven diferentment si explotaven a dins o a fora.

seus corresponents pares els renyaren i castigaren durament i com a conseqüència dels fets cap altre nen no va tornar a jugar al Canal amb les fites i les pinyes.¹⁴

Segons el testimoni de l'entrevistat Jaume Benet, el Justo va perdre les extremitats superiors i el cap per l'explosió de la fita.

LES DONES: SITUACIÓ DE LA DONA DURANT LA GUERRA

En aquells temps de Guerra Civil, i també anys enrere, les famílies no sols eren molt nombroses pel que fa a nombre de fills, sinó que també convivia els avis en la mateixa casa. Sovint les dones havien de tenir cura dels avis i dels seus tres, quatre, cinc o més fills; tot això, afegint que havien de cuidar les gallines, els conills..., rentar a mà, cuinar amb llenya... Si a aquest "excés" de feina hi afegim que durant la guerra i poc després moltes d'elles es van veure obligades a anar a jornal, a collir, a fregar cases de rics, etc., perquè els mancava la figura del marit a casa que els dugués el sou necessari per mantenir la família, entenem que la situació es devia endurir moltíssim.

Cal remarcar, però, que no totes les famílies van haver de passar per una situació d'aquest tipus, ja que en alguns casos el pare de família era massa gran per ser mobilitzat i el fill, massa jove. No obstant això, estrany era que alguna família se'n lliurés del tot.

Hem fet una entrevista a una senyora (Ignàsia Petit Visa) que va veure com el seu espòs era mobilitzat l'últim any de guerra (1938-1939), quan ell tenia ja 32 anys. Aquest home no va ser mobilitzat fins al final perquè els primers dos anys només van ser obligats a anar al front els més joves i l'últim any, quan ja s'havia acabat el recurs de la joventut (recordem la tràgica Quinta del Biberó) i els rojos anaven a la desesperada, van ser mobilitzats els homes de més edat.

Aquesta senyora ens explicà, en la seva entrevista, com de malament ho va passar la seva família i el seu nen petit de sis anys. Comentà que va patir molt pel seu marit durant l'any i escaig que va ser fora de casa. Quan els estalvis es van acabar, es va veure forçada a fer feines per a les cases adinerades del poble, com ara vestits amb la seva màquina de cosir; feina que li resultava imprescindible per alimentar el seu fill, però que a la vegada era humiliant per a ella.

Molts homes afirmen que les dones que no tenien família al poble que els pogués ajudar van passar literalment gana. Un senyor ens va explicar una anècdota que quasi succeïa a diari durant la postguerra: ell, com molts altres nens, anava a

14. Les fites eren granades de mà amb la forma d'una llauna de beguda refrescant de color negre, mentre que les pinyes eren també granades de mà però semblaven petits melons de color negre, amb un dibuix de quadrícula molt semblant al de les preses de xocolata.

buscar el pa a Ivars d'Urgell, caminant. El pa que menjaven era pa de segones, pa negre o pa de panís, mentre que el que menjaven la gent rica del poble era pa blanc, fins i tot millor que el d'ara. Recorda com la seva mare plorava quan veia que les dones riques anaven a buscar el pa i el duïen en plates de plata en lloc de bosses del pa, per tal de produir l'enveja dels més pobres, que ben just podien donar menjar als seus fills.

Facana posterior de l'antiga masia de Cal Delfin on encara es poden veure els impactes de metralla que van acabar amb la vida d'una senyora d'edat d'aquesta família. Fou el tràgic bombardeig del 6 de gener de 1939, que acabà també amb la vida de 5 persones més.

Part posterior de l'església de la vila. És la rectoria, on la CNT funcionava com a sindicat i des d'on feia les gestions revolucionàries.

LA PUJADA AL PODER DEL GENERAL FRANCISCO FRANCO

Per a la majoria dels nostres entrevistats la pujada al poder del general Franco anava relacionada directament amb l'empresonament d'algun familiar o amic pròxim.

Des del nostre punt de vista, l'esquerra, al nostre poble, va ser moderada a l'hora de castigar la dreta,¹⁵ mentre que aquesta va aprofitar la seva posició benestant, afavorida pel règim franquista, per empresonar durant bastant temps els que havien estat revolucionaris durant la Guerra Civil.

Primerament, cal esmentar que l'organisme encarregat d'empresonar els rojos fou el cos de la Guàrdia Civil, prèviament advertit pels cacics del poble, que posaven denúncies per reivindicar les seves propietats. Les acusacions solien ser repetitives, volem dir que sempre se'ls acusava del mateix: de ser anticlericals, antifranquistes, rojos, d'haver requisat les terres i propietats dels adinerats del poble,¹⁶ i poca cosa més. La denúncia, posada per qui fos, era motiu suficient per condemnar-los, no feia falta tenir proves, ni tan sols jutjar-los degudament. Les condemnes, al nostre poble, oscil·laren entre els dos i cinc anys.

Els avals¹⁷ eren els culpables que algú s'hi hagués de quedar més temps o menys, mentre no arribava l'aval que els permetés sortir de la presó de Lleida o dels camps de concentració. Els que van estar-hi més temps és perquè van haver d'esperar que arribessin aquells avals. I els que van restar-hi cinc anys o més fou perquè compliren la condemna completa, perquè segurament del poble no havia arribat cap aval bo (ja sigui perquè el mossèn es negués a firmar-lo perquè creguéssim que no era un bon cristià, ja sigui perquè el caporal no el tenia en bona consideració...).

Pel que hem pogut deduir, l'empresonament, durant diferent períodes de temps, d'aproximadament una trentena de persones (entre les quals hi havia: Pere Martí, Josep Solsona, Andreu Guasch, Jaume Pla, Andreu Benet, Josep Vidal, Joan Garriga, Antoni Roca, Josep Perejoan, el Pau de cal Pastisser i dos germans de cal Burló) va portar, durant anys, un ressentiment molt fort entre les famílies en què hi havia hagut empresonats i les que no.

Les mullers d'aquests presos s'ajuntaven cada setmana un dia per anar a la presó de Lleida a visitar els seus homes; aprofitaven per dur-los menjar, objectes com una maquineta d'afaitar, un mirall, etc.

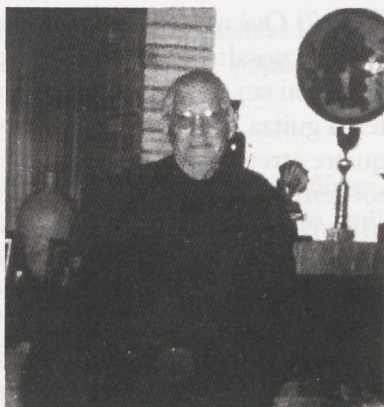
15. Els empresonats de la dreta foren, segons les nostres fonts, tres: el Jaume Minguell de cal Veciana, el seu germà i un senyor del qual desconeixem el nom però que sabem que era de cal Jaques (del Bullidor). És per això que podem dir que hi va haver pocs empresonaments per part de l'esquerra; i també podem dir que foren poc durs, perquè el màxim de temps que van estar tancats fou nou mesos.

16. Ens referim als cacics, que eren segons opinions generals els de cal Calich i els de cal Veciana.

17. Els avals eren uns papers de petició d'alliberament signats per l'alcalde, el mossèn i el caporal del poble, que havien de ser favorables a la persona en qüestió que es volgués lliurar de 5 anys d'empresonament franquista.

5ª ENTREVISTA DEL TREBALL, RE- ALITZADA EL 10-08-1999

- Nom: Farràs Valls, Pere (de cal Gallina).
- Data de naixement: 12 d'abril de 1922.
- Lloc de naixement: Barbens.
- Professió anterior: xofer d'autocars.
- Ocupació actual: jubilat.
- Domiciliació o vida en altres pobles: actualment a Esplugues de Llobregat amb el fill.

INTRODUCCIÓ

Aquest senyor, de 77 anys d'edat, mai no s'ha posat en política, però és conservador i creient. Li agrada passejar i passar temps amb els seus fills i néts. Fa uns anys que ja no viu a Barbens, però havent-hi viscut tota la vida, no pot evitar baixar cada cap de setmana i passar-hi tot l'estiu de vacances amb la dona i els néts, que també es troben a gust al poble. Li agraden els jocs de taula i cada diumenge juga al truc amb la gent de la seva edat i el seu fill gran, que es diu Pere com ell.

—1) *Va ser d'algun partit o simpatitzant d'algun partit i/o sindicat?*

—No. Jo no volia ficar-me en política.

—2) *Qui manava al poble abans de la guerra?*

—Manaven els de la Lliga (dretes).

—3) *Quin era el partit majoritari?*

—El de dretes. A les eleccions no hi havia ningú que anés a votar, com a molt unes seixanta o setanta persones, cada cap de família. A les municipals sempre hi havia baralles, tot era l'ambició de manar, més que no pas per les idees polítiques.

—4) *Com es va assabentar que havia començat la guerra?*

—Per la ràdio, però sobretot perquè la gent en parlava contínuament.

—5) *Per què creu que es va fracassar?*

—Evidentment, per falta d'organització i perquè no anaven tots a una. Si s'haguessin organitzat i entès entre ells, segurament haurien vençut, perquè eren majoria.

—6) *Què va sentir quan va saber que hi havia hagut el cop d'Estat del general Franco?*

—Jo, personalment, i a casa meva, ens vam sentir tranquils, perquè fins llavors, o, més ben dit, fins que no van manar les dretes, tot era caos i desordre.

—7) *Què va passar amb les famílies de dretes immediatament després del cop d'Estat?*

—A nosaltres, res; ens van deixar tranquils, perquè no ens posàvem amb ningú, ni tan sols en política. Però hi va haver famílies a les quals els rojos els van fer la guitzza, com per exemple a cal Calich. A casa meua, una vegada, van passar quatre arreplegats rojos que no eren de cap comitè concret, i van enregistrar-ho tot perquè els havien dit que teníem municions i armes. A casa nostra no vam patir ni gana ni molta por, perquè no ens ficàvem en res. Durant tota la guerra vam menjar pa blanc.

—8) *Com es van organitzar les esquerres al començament de la Guerra Civil?*

—El comitè del poble anava per les cases requisant coses per fer la guerra al front, però en realitat mai no es van poder organitzar.

—9) *Va canviar molt el paper de la dona durant la guerra?*

—Evidentment que sí; hi va haver dones que es van quedar sense home i sense fills a la vegada i llavors havien d'anar a jornal o fer feines per les cases dels rics.

—10) *Recorda o pot determinar algun dels bombardeigs que va sofrir Barbens?*

—Sí, el del dia de Reis del 38. Jo era pel carrer, com és normal en un dia de festa assenyalada.

—11) *Com es va sentir un cop començada la dictadura del general Franco?*

—Per primera vegada en bastants anys, ens vam sentir bé i protegits... No havíem de patir pel que ens pogués passar.

—12) *Com era l'ensenyament a l'escola?*

—Jo vaig aprendre en català, però també en castellà. Els meus fills, com que van anar a l'escola durant el règim, ho van aprendre gairebé tot en castellà.

—13) *Hi va haver algun professor perseguit?*

—Sí, el pobre senyor Bosch (que era de dretes), que per por va delatar el seu oncle, que era el mossèn del poble. Es va sentir tan pressionat, que no li va quedar cap més remei.

—14) *Doni'ns una opinió ràpida sobre alguns polítics de l'època:*

- Companys: Era íntim de l'alcalde¹⁸ que hi havia abans de la Guerra Civil.
- Durruti: Era un sanguinari, ho volia matar tot, un bèstia.
- Franco: Molt diferent del que pinten els vostres llibres d'història, que us diuen que va fer mal. Era molt bona persona, una mica indecís, però un gran militar que va posar ordre on hi havia caos, que va donar treball on només hi havia atur i que va acabar amb els assassinats immotivats de les esquerres.

18. Es refereix al vell Ibós.

- Cambó: Era un polític que sabia parlar molt bé i que conquistava la gent, però ja era massa gran per “lluitar” políticament contra polítics com Companys.

—15) *Què va passar amb el mossèn de Barbens?*

—Pobre mossèn, se'l van emportar els del comitè de Cervera o Tàrraga, diuen. Jo no hi era, no ho vaig veure, però també hi havia gent del poble al camió, vull dir rojos. El seu nebot, el Ramon Bosch i Arau, que era mestre a l'escola del Barbens, el tenia amagat a casa, però per protegir-se ell mateix, el va delatar... Ja devien córrer veus de qui el tenia a casa amagat... La gent del poble no volien que se l'enduguessin, podien tenir ràbia als rics cacics del poble, però tothom era molt catòlic i no volien que el matessin; van demanar que només l'empresonessin, però que de cap manera l'afusellessin. Sembla ser que el van tancar a la presó de Lleida i un o dos mesos després el van afusellar al cementiri de Lleida.

—16) *Qui va cremar les coses de l'església de Barbens?*

—Van esperar que vingués el comitè de fora per dir que no ho havien fet ells, però els rojos del poble hi eren tots, i qui hi era alguna cosa va cremar o fer malbé.

—17) *En què es va convertir més tard aquesta església?*

—En un magatzem de la CNT-FAI; guardaven vi, gra, armes...

—18) *Hi va haver empresonaments o detencions durant el franquisme? Quins van ser els empresonats o detinguts?*

—Només en recordo uns quants: el Bep del Solsona, el Pere Bessó, el Bep del Santos (cal Santos), el Josep Vidal...

—19) *Quan els van deixar en llibertat, per què ho van fer?*

—Normalment els deixaven anar només si arribaven bons avals de l'alcalde i del sergent en cap de la Guàrdia Civil del poble, tot firmat pel mossèn. Normalment els tenien tancats només durant uns mesos. Això sí, no en van matar cap, no com els rojos que sí que en mataven. Els van tancar perquè havien pres la terra que no era seva. Les terres del Calich, que els va denunciar una vegada van entrar en el franquisme.

—20) *Qui van ser els “caídos por la patria”?*

—Uns que no van ser de la guerra,¹⁹ sinó que, simplement, els van afusellar. Van ser el Josep Valls Jordana, cosí meu, de cal Pobre; el Francesc Benet, de cal Joan Andreu; i un tal Pere no sé què més, que em sembla que era de cal Pastoret.

—21) *Quin paper desenvolupava la Guàrdia Civil abans de la dictadura i durant aquesta?*

19. Vol dir que no van ser morts a la guerra al front, que no van morir lluitant.

Tant abans com durant la dictadura de Franco, feien molt respecte tant a les dretes com a les esquerres. Sempre t'hi havies de dirigir en castellà, però els pagesos feien riure parlant en castellà, no en sabien i sovint se'ls escapaven expressions en català molt ridícules. Hi va haver Guàrdies Civils que es van passar al bàndol dels republicans mentre que altres van lluitar a favor dels nacionals durant la Guerra Civil.

—22) *En quin lloc o llocs concrets es reunien les esquerres per organitzar-se i discutir sobre els assumptes per dur a terme?*

—Al que fins ara ha sigut el bar Montecarlo; abans era l'associació “La Ginesta”, el bar dels rojos.

—23) *Quan es reunien?*

—Era un bar; per tant, tot el dia hi havia gent. De dia, tothom dels rojos hi anava i era de nit quan parlaven de política i revolució.

—24) *En quin lloc o llocs concrets es reunien les dretes?*

—Les dretes, al bar Gamper. La gent de dretes no anava al bar dels rojos i els rojos no anaven al de les dretes. Fins i tot per la Festa Major i per Sant Roc hi havia dos balls, cadascú al ball que li pertocava, segons les seves determinacions polítiques.

—25) *Expliqui'ns algunes anècdotes o experiències viscudes per vostè durant la Guerra Civil o la postguerra.*

—Al tancat de Barbens hi va haver de mil a dos mil presos durant dos anys, del 37 al 39. Era un camp de concentració de militars rojos. Estava emmurallat.

El Justo Vaz Arbonés era fill d'un guàrdia civil de Barbens. Eren sis germans; sa germana, la més petita, la Cèlia Vaz Arbonés encara ve a passar les vacances d'estiu i les de Nadal al poble; som veïns. El Justo volia mostrar la bomba i li va petar a les mans, jugava prop del canal com tota la canalla. El seu pare va morir d'una operació d'estómac abans de la guerra i la seva mare va haver de fer de minyona i de cuinera per a la gent del poble. Al final, i després d'aquest terrible succés, se'n va anar amb els seus 5 fills a viure a Barcelona.

Vaig comprar-me un terreny, per fer-me la casa on som ara, un terreny de cal Calich. En aquest lloc hi havia un cobert on jo vaig trobar diversos cups (tapats amb lloses) plens de bombes i d'armes que van deixar els nacionals durant els dos mesos que van estar al poble. Els vam tapar sense tocar res del seu lloc ni dir-ne res a ningú, per tant les bombes i les armes encara són aquí sota.